

# ГЛОБАЛІЗМ ТА РЕГІОНАЛІЗМ В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ

Фурса О.О. (м. Запоріжжя)

## **Анотації**

*В статті розглядаються підходи до розуміння змісту понять «глобалізм» і «регіоналізм» та їх співвідношення, визначається загальне та відмінне між ними, аналізуються типи і види регіоналізму.*

*In the article the approaches to understanding of maintenance of concepts «globalism» and «regionalism» and their correlation are examined, the general and different features between them are determined, types of regionalism are analyzed.*

## **Ключові слова**

ГЛОБАЛІЗМ, РЕГІОНАЛІЗМ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР, СУСПІЛЬСТВО, АНТИГЛОБАЛІЗМ

## **Вступ**

Аналіз трансформації сучасного соціального простору *актуалізує необхідність* виокремлення та вивчення таких принципів його розвитку як *глобалізм* і *регіоналізм*. На ідейному підґрунті останніх формуються сучасні політичні рухи та партії, ідеологічні комплекси і платформи, програми діяльності міжнародних організацій, національних урядів та місцевих органів самоврядування. Тому постала нагальна потреба в осмисленні цих понятійних концептів. Щодо *стану наукової розробки*, то зазначимо, що окремі аспекти досліджуваної проблеми розглядались в наукових розвідках Бека У. [1], Беломестнова Н.[2], Воронкової В. [3], Выходця Р. [4], Глазунова К. [5], Данілова А. [6], Каширіна В.[7], Кефелі І.[8], Мозгового О. [9-10], Панаріна А. [11], Тюгашева Е.[12], Чорного В.[13], Шляпнікова В.[14] та інших. Але зазначений аспект досліджуваної проблеми є недостатньо висвітлений в науковій літературі.

## **Мета статті :**

- зв'язування змісту та співвідношення понять «глобалізм» та «регіоналізм»;
- аналіз типів і видів регіоналізму.

## **Обґрунтування проблеми**

Головні труднощі філософської рефлексії означеної в статті проблеми пов'язані насамперед з тим, що поняття "глобалізм", через низку причин, змішувалося з поняттям "глобалізація", часто поглиналося ним. До того ж в сучасній науковій думці домінують соціологічні або економічні теорії глобалізму, засновані іноді на суперечливих методологічних принципах філософської реконструкції феномену. Саме остання обставина призвела до того, що до

осмислення сутності глобалізму, шляхів його становлення та функціонування залучалися досить різнопланові, так би мовити, різнорівневі поняття. Зазначимо, що багатьма дослідниками проблеми глобалізації проблема регіоналізація не бралась до уваги.

Культура наукового дослідження передбачає виокремлення підходів попередніх наукових розвідок до розуміння глобалізму. Поширеним є тлумачення глобалізму як *принципу* щодо формування, організації, функціонування і розвитку світу як цілісної економічної, соціокультурної і політичної суперсистеми або *стилю* у [політиці](#), за якого певне питання розглядається і вирішується у контексті загальнолюдських проблем, що потребують для свого розв'язання спільних зусиль [15]. Пропонується також вважати, що «глобалізм - *система*, що дозволяє завдяки застосуванню новітніх технологій контролювати свідомість і суспільну поведінку людини, і яка домагається усього світу і є світовою революцією в точному сенсі слова, прагне перетворювати весь світ "по своєму образу і подібності»[16].

Висловлюється думка, що глобалізм - це *ідеологія* глобалізації, а антиглобалізм - ідеологія антиглобалістської боротьби. Схематично глобалістська картина миру може бути представлена таким чином: теорія (ідеологія) – це глобалізм або антиглобалізм, а практика – це глобалізація або антиглобалістська боротьба. Відповідно до вищеназваного, теорія глобалізації і є глобалізмом, а теорія антиглобалістської боротьби є антиглобалізмом. У зв'язку з цим політична практика може бути спрямована або на культурне домінування в світі, тобто на глобалізацію, або на опір їй, тобто на антиглобалістську боротьбу [17]. *Глобалізм* можна визначити, на думку Шляпникова В.М., як *неоліберальну модель глобалізації* [14]. Головною вимогою неолібералізму є розширення індивідуальних свобод, обмеження державного втручання в господарське життя і орієнтація на ринок. Вільний ринок і вільна конкуренція, на думку неолібералів, повинні автоматично забезпечити найбільш раціональний і ефективний розподіл ресурсів і капіталовкладень, зокрема, шляхом розширення вільного вибору, що стоїть перед кожним підприємцем і споживачем. *Глобалізм* в такому тлумаченні є сукупністю ідей, принципів і заходів таких як: «вільна ринкова економіка» (приватизація, лібералізація, стабілізація); відмова від елементів національного суверенітету; створення суспільства, керованого за єдиними правилами з світового центру; пріоритет міжнародного права і міжнародних інститутів тощо. Реалізація даної ідеології здійснюється розвиненими західними країнами через впровадження неоліберальної моделі розвитку, особливістю якої є пріоритет фінансової діяльності над виробництвом і суспільним розподілом на периферії. Контролюють фінансові потоки міжнародні фінансові центри, а контроль над виробництвом в периферійних

країнах здійснюють ТНК. Можна вважати, що за допомогою неоліберальної моделі створюються умови для експансії корпорацій в країнах, що розвиваються, через «нав'язування» нерівних умов «вільного ринку», а також створюється довготривала стратегія розподілу природних ресурсів на користь розвинених країн. На думку деяких авторів, ідеологія глобалізму є однією з головних складових сучасної ліберальної свідомості [18].

Однак, існує і протилежна точка зору, згідно з якою глобалізм - за суттю не може бути ідеологією, оскільки паралельно з цим ідуть процеси націоналізації ідеологій, а синергетичні процеси глобалізму, внаслідок якого потужні впливи сучасної західної філософії демократії проникли в пострадянські держави та асимілювались у відповідності до аборигенних державницьких традицій, проявили сутність політичних процесів, які остаточно завершаться у далекому майбутньому. Згідно такому розумінню глобалізму Україна може виявитись полігоном, на якому випробовуються *моделі суспільства майбутнього* [19].

Як відомо, згідно з Біблією встановлення безлічі мов і культур є покарання людства за колективне гріхопадіння – гордовите прагнення тварини бути вище Творця - Бога. Адже до цього саме існувала єдина загальнолюдська культура з єдиним мовою. Але ця "загальнолюдська" прадавня культура виявилася плоскою й примітивною, вона впала в безбожництво, у бездуховний матеріалізм і техніцизм і дійшла до блюзнірського й гордовитого задуму перевершити Бога, що виразилося в спробі побудувати Вавилонську вежу. За С.Трубецьким, змішання мов є, з одного боку, визнанням того, що "безбожна техніка, яка сама себе вихваляє, що яскраво виразилася в задумі споруди вавилонської вежі, є не випадковий, а неминучий і природний наслідок самого факту одноманітності, національно не диференційованої загальнолюдської культури, з іншого боку, вказівка на те, що лише національно обмежені культури можуть бути вільними від духу порожньої людської гордині і вести людство по дорогах, бажаних Богові»[20,с.369]. Цей автор робить наступний висновок: чим більш роздроблена світова культура, тим вона складніша, більш плідотворна, багатше. Навпаки, «чим більш усередненою і однорідною є культура, тим вона простіша, більш примітивна, безплідніша». Ця думка С.Трубецького перекликається з відповідними міркуваннями філософа-консерватора К. Леонтьєва про квітучу складність як пік культури. Будь-яка культура несе на собі відбиток середнього її носія і йому і призначена, «якщо уявити собі культуру, творцем і носієм якої є все людство, то ясно, що безособовість і розпливчатість в такій культурі мають бути максимальними» [20,с.370]. Розподіл людства на цивілізації, народи і мови робить можливим дійсну плідотворну творчу єдність людства в різноманітті, складне цвітіння людських культур і утримує всіх від того, щоб впасти в «цивілізоване» технотронне дикунство. Ті ж, хто закликають до

створення загальнолюдської цивілізації, де змішалися і злилися б всі народи і культури, по суті, на думку Р.Вахітова, не просто блюзнірські йдуть проти волі Божою, але і можуть привести людство до культурологічної катастрофи [18].

Є точка зору, згідно якої глобалізм розуміється як протилежність регіоналізму [8]. Така опозиція обумовлює появу такого явища як антиглобалізм, ідейним підґрунтям якого регіоналізм. У процесі регіоналізації сучасного соціального простору, що розгортається, йдуть процеси формування щонайменше чотирьох глобальних полюсів - європейського, американського, близькосхідного і азійсько-тихоокеанського. В межах українського суспільства регіоналізм проявляється в прагненні до відносної соціокультурної незалежності окремих регіонів країни – Сходу, Заходу, Півдня України. Глобалізм прагне до розповсюдження загальнолюдської культури, а прообраз цієї культури глобалісти бачать у культурі сучасного Заходу, розглядаючи її не як одну з культур, що виростили на своєрідних, психологічних, ментальних, історичних підставах, як, наприклад, культури китайська, індійська, арабська, а якусь універсальну культуру, яка несе всім іншим народам передовий досвід раціональної організації соціального простору. Регіоналізм відбиває розподіл соціального простору на різноманітні соціокультурні утворення. Ця різноманітність може бути тотальною чи фрагментарною, підкреслюючи цим оригінальність, неповторність проявів соціального.

Термін «регіоналізм» на відміну від «глобалізму» не здобув ще такої кількості дефініцій в суспільствознавчих довідниках та енциклопедіях. Так, у Великій радянській енциклопедії термін «регіоналізм» тлумачиться як: 1) течія в американському живопису; 2) термін, що використовується в архітектурі 20 століття, яка спрямована на використання елементів місцевої або народної архітектури [21]. Тобто, ще донедавна термін «регіоналізм» мав зовсім інший зміст. Нові складові розвитку сучасного соціального простору надали цьому слову нове категоріальне наповнення. В деякій мірі це поняття похідне від категорій «особливе». «окреме» в соціологічному контексті. різні форми соціально-культурної й політичної самоідентифікації територіальних співтовариств, що проявляють себе в ідеях, настроях, діях, намірах, спрямованих на збереження самобутності регіону або підвищення його статусу в системі держав-націй. Мають місце використання понятійних конструкцій «географічний регіоналізм», «новий регіоналізм», «регіональні особливості» тощо. Як же можна тлумачити зміст поняття «регіоналізм»? Найбільш слушним є його визначення як різноманітних форм соціально-культурної й політичної самоідентифікації територіальних співтовариств, що проявляють себе в ідеях, настроях, діях, намірах, спрямованих на збереження самобутності регіону або підвищення його статусу в системі держав-націй. Можна виокремити такі *типи* регіоналізму як

*внутрішньодержавний і наддержавний.* Внутрішньодержавний регіоналізм пов'язаний, по-перше, з різними за своїм походженням й характером етнічними спільнотами, що склалися в багатонаціональній державі або різними суб'етнічними групами, що зберегли свою специфіку в результаті незавершеної етнічної консолідації; по-друге, наявністю внутрішньодержавних територіальних співтовариств, специфічні риси яких сформувалися в результаті освоєння певного природно-географічного середовища й і відповідного йому господарського укладу, спеціалізації регіону в рамках національної системи розподілу праці, а також особливостями соціальної структури, місцевих проявів єдиної національної культури тощо. Наддержавний регіоналізм пов'язаний з територіальною та культурною єдністю та координацією дій певної групи країн, що знаходить прояв у створенні наддержавних організацій та блоків (наприклад, СНД, ГУАМ тощо), тоді як глобалізм виявляється у формуванні верхнього, глобального рівня піраміди міжнародних владних відносин (ООН, Європейське співтовариство (ЄС), «Велика вісімка» (G8) тощо). На слушну думку Ю.В. Яковця, формується багаторівнева система політичних відносин з розподілом владних повноважень і правових норм, яка, очевидно, стане переважаючою в постіндустріальному суспільстві XXI сторіччя. Національна держава, яка в епоху індустріальної цивілізації була головним суб'єктом геополітики, передає частину своїх функцій як вгору - в глобальні міждержавні і регіональні об'єднання, так і до низу - до регіональних адміністративних одиниць і муніципальних утворень [23,с.229]. Регіональні утворення можуть бути наділені достатньо широкими повноваженнями «держави в державі». Важливе значення регіоналізація як процес регіонального будівництва, здійснюваного центральними органами влади й органами самоврядування для забезпечення соціального розвитку певних територій і суспільства в цілому, має як для федеральних, так і сучасних унітарних держав. В цьому аспекті регулювання сучасними соціальними процесами може здійснюватися в різних формах. Глобальне управління повинно здійснюватися наднаціональними міжнародними організаціями, ступінь ефективності яких значною мірою визначається їх спрямованістю знайти оптимальне соціальне конструктивне рішення в інтересах усього людства, а не певної групи розвинутих держав. Головним питанням в зв'язку з цим є характер відносин між існуючими суверенними державами і глобальними інститутами, процесами посилення і розгортання їх інституалізації. Особливу важливість при цьому представляє формування нового політико-правового простору, здатного забезпечити підвищення ефективності глобального регулювання.

*Глобалізм* свідчить про розгортання тенденцій, що прямують до уніфікації – до одноманітності світових соціальних структур, економіки та культури, *регіоналізм* – про розповсюдження тенденцій до

збереження певними регіонами соціокультурної специфіки й свого місця в світовому поділу праці. Важливою характеристикою глобалізму є те, що інформація і способи її обробки стають більш важливими складовими виробництва, ніж земля, капітал, праця. При цьому масове, стандартизоване виробництво замінюється новою системою індивідуального «ремісничого» виробництва, в основі якої лежить не ручна, а розумова праця, що базується на інформатиці і супертехнології. Глобалізм проявляється в можливості бути глобальним суб'єктом праці і життєдіяльності, мати швидкість щодо отримання інформації і реалізації своїх рішень порівняну зі швидкістю світу. Напроти, регіоналізм прагне зберегти місцеву систему виробництва (не відмовляючись від поступової її модернізації), а також соціальні гарантії, стандарти, стиль життя й ціннісні орієнтири локального населення.

Можна виокремити такі *види регіоналізму* як:

- *конституційний регіоналізм* — модель політичної й адміністративної децентралізації, для якої характерне доповнення традиційної адміністративно-територіальної структури унітарної держави виділенням автономного регіонального рівня керування (самоврядування); припускається, що поділ країни на автономні регіони закріплюється конституцією децентралізованої держави [23];

- *політичний регіоналізм* — здійснення відносно самостійної політичної лінії в зовнішніх та внутрішніх справах регіону;

- *економічний регіоналізм* - підхід до розгляду та вирішенню економічних, соціальних та інших проблем з точки зору- інтересі споживачів певного регіону ;

- *культурний регіоналізм* — прагнення до збереження традиційно- обрядової, релігійної, мовної, ціннісно-світоглядної самобутності певної території та повсякденної організації життєдіяльності її мешканців

Тобто, головною рисою *регіоналізму* є орієнтація на *автономію* периферійних просторів в політичному, економічному, культурному аспектах. Регіоналізм виявляється через різноманітні форми соціокультурної і політичної самоідентифікації територіальних спільнот, в їх прагненні реалізувати інтереси свого і сусідніх регіонів через консолідацію потенціалу й зусиль. Регіоналізм виступає проти уніфікації й необґрунтованих центристських тенденцій в розвитку сучасного соціуму. В той же час абсолютизація регіоналізації може привести до сепаратизму та втрати цілісності державного утворення.

Глобалізм як принцип розвитку сучасного суспільства фактично веде до ігнорування і заперечення локальних соціокультурних цінностей і традицій, історичної спадщини, національного менталітету, а також до загострення в периферійних країнах етнополітичних, соціальних і екологічних проблем, їх відособлення, появи елементів конфронтації з країнами-лідерами. Антиглобалістський рух об'єктивно

перешкоджає перетворенню світу на одновимірну, безальтернативну субстанцію, коли у людства віднімається право на різноманітність, на альтернативу розвитку і коли йому нав'язується якась модель, що сліпо копіює цінності, засади і устрій однієї країни або однієї цивілізації. Аналіз сучасного стану антиглобалістського руху дозволяє запропонувати ряд моделей, сценаріїв його розвитку: 1) рух антиглобалізму на основі повного розгортання наступального потенціалу стає віссю сил, що систематично протистоять ідеології і практиці глобалізації; 2) перетворення антиглобалізму на підсистему, чинник заборони, противагу міжнародного політичного суспільства, що веде в глобальному суспільстві боротьбу за максимальну широту, демократичність і ефективність контролю над глобалізаційними процесами; 3) включення антиглобалістського руху (або деяких його секторів) в інститути глобальної політичної влади і встановлення нових домінант розвитку світу. Гетерогенність складу антиглобалістського руху, рівень розвитку не дозволяють говорити про існування цілісної ідеології антиглобалізму, що розділяється всім спектром суспільно-політичних сил, що беруть участь в цьому русі. Слід визнати, що вироблення єдиної ідеології антиглобалістського руху справа майбутнього, оскільки цей рух надзвичайно різномірний по складу. У ньому представлені і ті, хто виступає проти глобалізації у принципі, вважаючи, що міжнародні фінансові інститути і ТНК не піддаються реформуванню, а тому підлягають усуненню, і ті, хто бореться головним чином за врегулювання проблем «третього світу»; у його рядах як ті, для кого першорядне значення має боротьба з фінансовими спекуляціями, так і ті, хто стурбований рішенням соціальних проблем Заходу. Нарешті, серед його учасників немало тих, хто, рахуючи процес глобалізації закономірним, об'єктивним явищем, протестує лише проти неоліберальної версії глобалізації і методів її проведення, прагне відшукати і реалізувати альтернативу нинішньої глобалізації – більш демократичної і людянішої («гуманістичної глобалізації»), стоїть за інший тип світових відносин («іншу глобалізацію»).

### ***Висновки***

Проблема взаємовідносин глобалізму та регіоналізму в суспільствознавчій літературі є малодосліджуваною, тематично розпорошеною в окремих галузях гуманітарного знання. Основну увагу науковці зосередили на з'ясуванні сутності та виявленні особливостей глобалізації. Поза увагою фахівців залишилися питання щодо сутності, атрибутів, проявів глобалізму та регіоналізму. При поясненні суті глобалізму та регіоналізму треба відштовхуватись від розуміння їх як взаємопов'язаних складових сучасного соціального простору, конкуруючих форм модернізації та збереження вже усталеного соціокультурного капітала.

### ***Перспективи подальших досліджень***

Потребує аналізу проблема взаємовідносин центра глобалізації і її периферії, тенденцій розвитку глобалізму та регіоналізму, аналіз глобалізаційних та регіональних тенденцій в розвитку українського суспільства

### **Джерела**

1. Бек У. Что такое глобализация? : Ошибки глобализма - ответы на глобализацию / Ульрих Бек; Пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника; [ Послесл. А. Филиппова]. - М. : Прогресс- Традиция, 2001. – 301 с.
2. Беломестнова Н.В. Глобализм как системное явление // Гуманизм, глобализм и будущее России : Материалы Междунар. науч. конф., Санкт-Петербург, 15 нояб. 2002 г. - СПб., 2002. - С. 61-65.
3. Воронкова В.Г. Философия глобализма: контуры 21 века// Воронкова В.Г. Философия. Учебн.пособие. – Запорожье: Издательство ЗГИА, 2003. – С.290-316.
4. Выходец Р.С. Глобализм и регионализация как выбор эпохи // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. № 13(36): Аспирантские тетради: Научный журнал. – СПб., 2007.
5. Глазунов К. О. Глобализм как предмет социально-философского анализа : Автореф. дис. ... канд. филос. наук / Балт. гос. техн. ун-т "Военмех" им. Д. Ф. Устинова. - СПб., 2002. - 16 с.
6. Данилов А.Н. Глобализм, регионализм и современный трансформационный процесс // Социол. исслед. 1998.- № 9. – С.12-17.
7. Каширин В.И. Глобалистика и философия планетарного самосознания / Ставроп. гос. ун-т. - Ставрополь, 1998. - 125 с.
8. Кефели И.Ф. Глобализм на перекрестке мнений // Социально-гуманитарные знания. - 2003. - N 2. - С. 3-17.
9. Мозговий О.Л. Глобалізація як вимір сучасності: соціально-філософський аналіз: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / АПН України. Ін-т вищ. освіти. — К., 2007. — 19 с.
10. Мозговий О.Л. Соціальний простір людського буття в контексті глобалізації // Ноосфера і цивілізація. Випуск 3(6). – Донецьк: ДонНТУ, 2006. – С. 123–128.
11. Тюгашев Е.А. Современная глобалистика: центрация дискурса // Гуманит. науки в Сибири. Сер.: археология и этнография. - Новосибирск, 1998. - N 1. - С. 54-57.
12. Черный В.В., Капков А.Ю. Эволюция глобализма: от коллективного бессознательного к коллективному сознательному. - М.: ДА МИД РФ, 2002. - 157 с. - Библиогр.: 24 назв.
13. Панарин А.С. Глобализм – это идея глобальной авантюры // Радонеж. 2001. № 17-18 (117).
14. Шляпников В.В. Социально-философский анализ глобализма и антиглобализма как основных тенденций мирового развития:

Автореф. дис. ... канд. филос. наук / Балт. гос. техн. ун-т "Военмех" им. Д. Ф. Устинова. - СПб., 2007. - 16 с.

15. Глобалізм//Вікіпедія:Енциклопедія//<http://uk.wikipedia.org/wiki/>

16. Лозовицький О. Глобалізм - новий всемирный идеологический проект? // <http://experts.in.ua/blog/index.php?page=blog&blog=Globalism>

17. Даниленко В.П. Что такое Глобалізм // <http://www.contr-tv.ru/print/2686/>

18. Вахитов Р. Глобалізм// <http://www.contr-tv.ru/print/1387/>

19. Михальська Н. RE: Глобалізм - новий всемирный идеологический проект? // <http://experts.in.ua/blog/index.php?page=blog&blog=Globalism>

20. Н.С. Трубецкой Наследие Чингисхана. - М.:Мысль, 1999.- 464 с.

21. Большая Советская Энциклопедия. В 30 т., 3-е издание.- М.: Советская Энциклопедия, 1969- 1977 // <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/126668/Регионализм>

22. Яковец Ю.В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций. - М.: ИНФРА, 2000. - 268 с

23. Иванец Г.И., Калинин И.В., Червонюк В.И. Конституционное право России: энциклопедический словарь / Под общей ред. В.И. Червонюка. — М.: Юрид. лит., 2002. — 432 с. // <http://slovari.yandex.ru/dict/constitution/article/art/cons-586.htm>

*Стаття надійшла 10.09.2008 р.*